

УДК 342.9(477)

Т.О. МОСКАЛЕНКО, Державний науково-дослідний інститут МВС України

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ

Ключові слова: права людини, свобода віросповідання, державні органи, релігійні організації, Міністерство культури України, Департамент з питань релігій та національностей

Адміністративна діяльність державних органів та установ щодо забезпечення права людини на свободу совісті та віросповідання на даному етапі розвитку нашої держави потребує детального дослідження. Особливо це викликано новим вектором розвитку суспільства та проведенням низки загальнодержавних реформ. Тому актуальність проблеми складно перебільшити, адже інтерес до зазначених проблем пояснюється розширенням права людини на свободу віросповідання, що відповідає засадам Конституції України та міжнародним правовим актам у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій. Тривалий час релігійні організації сприймалися тільки як історичний феномен, недооцінювалася їх роль у духовно-моральному розвитку суспільства, не враховувався той факт, що релігійні організації – це один із найдавніших суспільних інститутів і одночасно суб'єктів права не тільки в Україні, але й в усьому світі. Звідси проблеми розробки і впровадження дієвого й ефективного механізму адміністративно-правового регулювання діяльності релігійних організацій, які утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян і релігійних організацій та органів державної влади.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної та зарубіжної правової науки окремі юридич-

ні аспекти свободи віросповідання людини досліджувалися у працях А. Агапова, В. Бондаренка, К. Борисова, С. Бублика, С. Бур'янова, В. Єленського, В. Коула Дерема, А. Колодного, А. Красікова, Н. Лернера, А. Ловінюкова, М. Мариновича, А. Пчелінцева, П. Рабіновича, В. Савельєва, О. Сагана, Г. Черемних, О. Шуби, Л. Ярмол та інших вчених.

Засобом реалізації права сповідувати релігію виступають церкви і релігійні організації, яким державою надана така можливість. Задекларовані норми чинного Законодавства України щодо забезпечення права людини на свободу совісті та віросповідання потребують визначеного адміністративно-правового механізму їх реалізації. Особлива роль в існуючому механізмі забезпечення та захисту зазначеного права належить, на нашу думку, таким організаціям: а) міжнародні: Комітет ООН з прав людини, Комісія ООН з прав людини; б) національні:

1) суб'єкти, наділені владними повноваженнями: Президент України; орган законодавчої влади – Верховна Рада України, комітети; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; органи виконавчої влади: вищий орган виконавчої влади – Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади. Згідно з концепцією адміністративної реформи в Україні і відповідно до п.1 Указу Президента України від 09.12.2010 р. № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», було реорганізовано деякі міністерства. Згідно з п.7 зазначеного Указу було доручено Кабінету Міністрів України подати у двомісячний строк проекти положень про міністерства та центральні органи виконавчої влади [1]. Враховуючи зазначене, можемо стверджувати, що в системі суб'єктів адміністративно-правового забезпечення та реалізації права людини на свободу совісті та віросповідання в Україні після ліквідації Указом Президента 09.12.2011 р. Державного комітету України з питань національностей та релігій, ключовим суб'єктом стало реорганізоване Міністерство культури, що свідчить про те, що хоч і пові-

льно, проте вже відбуваються зміни спрямовані на вдосконалення функціонування органів державної влади. В структурі Міністерства культури створено Департамент з питань релігій та національностей, до складу якого входять: відділ експертно-аналітичної роботи та зв'язків з релігійними організаціями; відділ реєстрації установ і статистичного обліку релігійних організацій; відділ сприяння міжнародній, соціальній та гуманітарній діяльності релігійних організацій; відділ національних меншин України і української діаспори; сектор мовної політики. Враховуючи складність ситуації, яка складається нині в нашій країні, ми вважаємо, що відповідна реорганізація є доцільною. Також до суб'єктів адміністративно-правового забезпечення права людини на свободу віросповідання можна віднести: Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство внутрішніх справ України (міліція), Державну кримінально-виконавчу систему України, місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування; органи судової влади; прокуратуру;

2) інші суб'єкти, які не наділені владними повноваженнями: адвокатуру; профспілки; громадські організації; політичні партії; засоби масової інформації. Це дозволяє поділити їх на основні та допоміжні, виходячи із особливостей їм делегованих державою повноважень. При цьому основними можемо назвати тих суб'єктів, рішення яких є обов'язковими в процесі забезпечення права людини на свободу совісті та віросповідання, а допоміжні, відповідно лише сприяють зазначеному процесу.

Розглянемо детальніше національні суб'єкти забезпечення зазначеного права людини. Гарантом прав і свобод людини і громадянина виступає Президент України. Зокрема, надане ним 06.06.2011 р. найвищим органам виконавчої влади доручення спонукає забезпечити неухильне дотримання принципу рівності релігійних організацій перед законом під час вирішення питань щодо формування та реалізації державної політики щодо релігії і церкви [2]. Нинішній Президент України, продовжуючи роботу своїх попередників у даній сфері, закликів представників громад-

ськості та преси мобілізуватися навколо даного питання і регулярно нагадувати суспільству про актуальність теми.

У системі органів державної влади, які діють у галузі прав людини, провідне місце посідає парламент – Верховна Рада України, яка формулює зміст основних прав і свобод. Конституція України закріплює найважливіші принципи, які відображають обов'язковість законодавчого регулювання питань з прав і свобод людини і контрольні функції парламенту у цій галузі. Верховна Рада України у своєму складі має комітети, які приймають участь і у забезпеченні права людини на свободу віросповідання: Комітет з питань європейської інтеграції; Комітет з питань культури і духовності; Комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування; Комітет з питань прав людини, національних меншин та міжнародних відносин та ін. Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, тобто омбудсман, до якого можуть звертатися громадяни з питань захисту своїх прав, введений Конституцією України 1996 року. Головним призначенням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини є діяльність, спрямована на утвердження законності в галузі забезпечення постійно діючого контролю парламенту за дотриманням прав людини органами і посадовими особами виконавчої влади всіх рівнів, органами місцевого самоврядування, з метою захисту прав осіб від протиправних діянь органів державної влади [3, с.212].

Омбудсман (від швед. ombudsman – представник будь-чиїх інтересів) – спеціально обрана (призначена) посадова особа для здійснення контролю за дотриманням прав людини різними адміністративними органами, а в деяких випадках – приватними особами та об'єднаннями. На відміну від посадової особи прокуратури, яка за своїми обов'язками має виконувати подібні функції, омбудсман здійснює контроль і провадить розслідування з точки зору не лише законності, а й ефективності, добросовісності та справедливості. Посадовці, які виконують такі функції, у різних країнах світу мають і різні назви: власне ом-

будсман – у скандинавських країнах, деяких штатах Індії та Намібії; народний захисник – в Іспанії та Колумбії; посередник – у Франції; уповноважений з прав людини – у Російській Федерації та Україні; адвокат народу – в Румунії [4, с.338].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини є особливим адміністративним інститутом гарантій прав і свобод громадян України, згідно зі ст.101 Конституції [5]. Громадянам України надаються також міжнародно-правові гарантії, які передбачають право кожного після використання всіх національних засобів захисту своїх прав і свобод звертатися за їх захистом до відповідних міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Його діяльність регламентується Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 р. (зі змінами та доповненнями станом на 15.04.2008 р.) [6].

Характерною ознакою реалізації права на звернення до Уповноваженого з прав людини є безоплатна процедура – одна з форм правової допомоги, гарантованої ст.59 Конституції України. До того ж процедура звернення до Уповноваженого не обтяжена зайвими формальними вимогами, є гнучкою, відкритою, порівняно швидкою і, що важливо, спрямованою, передусім, на захист інтересів людини. Це значно спрощує процес звернення до Уповноваженого з прав людини, робить таку інституцію привабливим засобом відстоювання своїх порушених прав.

Кабінет Міністрів України є вищим органом виконавчої влади і здійснює певні заходи з метою забезпечення прав і свобод людини.

Центральними органами влади, які входять до складу Кабінету Міністрів України і здійснюють заходи щодо забезпечення права людини на свободу совісті та віросповідання, є профільні міністерства. До повноважень Міністерства культури щодо забезпечення права людини на свободу віросповідання можна визначити:

– сприяння зміцненню взаєморозуміння і терпимості між релігійними організаціями різних віросповідань;

– здійснення в установленому порядку реєстрації статутів (положень) релігійних організацій, а також змін і доповнень до них;

– забезпечення релігієзнавчої експертизи за участю представників релігійних організацій та відповідних спеціалістів;

– здійснення офіційного погодження можливості зайняття проповідницькою чи іншою канонічною діяльністю, виконання релігійних обрядів священнослужителями, релігійними проповідниками, наставниками, іншими представниками зарубіжних релігійних організацій, які є іноземними громадянами і тимчасово перебувають в Україні;

– сприяння участі релігійних організацій у міжнародних релігійних рухах, форумах, ділових контактах із міжнародними релігійними центрами і зарубіжними релігійними організаціями, здійснює контакти і координаційні зв'язки з відповідними органами інших держав із цих питань;

– підготовка пропозицій щодо передачі культурних цінностей для постійного зберігання в державну частину музейного, бібліотечного та архівного фондів або релігійним організаціям.

Зазначені повноваження Міністерства культури в основному збігаються зі ст.30 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [7], яка визначає функції державного органу України у справах релігій. Однак в Положенні про Міністерство культури не знайшли відображення деякі функції цього органу влади, які визначені в Законі. Якщо конкретніше зупинитися на них, то слід зазначити, що не вказано те, що на прохання релігійних організацій сприяє досягненню домовленості з державними органами та подає необхідну допомогу у питаннях, що потребують вирішення цих органів, а також те, що стосується надання консультативної допомоги державним органам у застосуванні законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Отже, зробивши попередній аналіз, можна зробити висновок, що повноваження Міністерства культури у сфері релігії в більшій мірі скоротилися, якщо порівнювати їх з обсягом

функцій і прав, якими був наділений Державний комітет національностей та релігій відповідно до свого Положення. Зокрема Міністерство не має функції щодо «сприяння у вирішенні питань, пов'язаних з поверненням релігійним організаціям культових будівель, споруд та іншого майна».

Крім того, Положення про Міністерство культури не містить обов'язку щодо «ведення обліку (реєстру) релігійних організацій, що діють в Україні, та культових будівель, споруд та іншого майна, які належать релігійним організаціям та/або використовуються ними, а також колишніх культових будівель, споруд та іншого майна, які використовуються не за призначенням». [8].

Враховуючи зміст вимог міжнародних спілнот Державна політика України спрямована на створення нових та вдосконалення існуючих адміністративно-правових механізмів з метою забезпечення кожної людини можливістю свободи віросповідання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» : від 10.12.2010 р., № 1085/2010

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>.

2. Президент проводить нараду, присвячену питанням захисту прав дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ww8.president.gov.ua/news/data/1_14193.html.

3. Права людини : підруч. [для 10–11 класів загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій] / за ред. Є. І. Євінтова. – К. : Право, 1997. – 225 с.

4. Словник спеціальних термінів правоохоронної діяльності / [ред. Я. Ю. Кондратьєва]. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 560 с.

5. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.

6. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» : від 23.12.1997 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 1. – С. 21.

7. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» : від 23.04.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.

8. Інститут релігійної свободи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=843:1&catid=34:ua&Itemid=61.

Москаленко Т. О. Адміністративна діяльність державних органів та установ щодо забезпечення права людини на свободу віросповідання в Україні / Т. О. Москаленко // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 668–671 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12mtovvu.pdf>

Розглянуто основні державні органи та установи, які забезпечують адміністративно-правову реалізацію права людини на свободу совісті та віросповідання в Україні. Проведено аналіз їх окремих функцій та розглянуто особливості адміністративно-правової діяльності.

***

Москаленко Т.А. Административная деятельность государственных органов и учреждений по обеспечению права человека на свободу вероисповедания в Украине

Рассмотрены основные государственные органы и учреждения, которые обеспечивают административно-правовую реализацию права человека на свободу совести и вероисповедания в Украине. Проведен анализ их отдельных функций и рассмотрены особенности административно-правовой деятельности.

***

Moskalenko T.A. Administrative Activity of State Structures and Organizations on Human Right Provision on Religious Liberty in Ukraine

The main state organs and institutions that provide administrative and legal implementation of human rights to freedom of conscience and religion in Ukraine explained. The analysis of their individual features and the peculiarities of administrative and legal activities are considered.